

Povabljeni gost

Mojca
Drčar-Murko

V letošnji majski številki smo odprli novo rubriko: Povabljeni gost; takrat smo besedo prepustili gospodarstveniku Viktorju Žaklju. Odmevi, ki so ob Žakljevem razmišljanju prišli v uredništvo, so bili ohrabrujoči, pokazalo se je, da tudi bralci literarne revije radi prebirajo avtorje, ki so sicer strokovnjaki na drugih področjih, hkrati pa najtesneje povezani s slovensko kulturo. Prepričani smo, da bo tako tudi tokrat, ko smo povabili v goste ugledno ime slovenskega novinarstva, Mojco Drčar-Murko. Novinarstvo in pisateljstvo sta si v mnogih stvareh v najtesnejši zvezi, pogosto se med seboj celo prepletata, obe dejavnosti imata nekakšen kodeks javnega vedenja, novinarji napisanega, pri pisateljih pa naj bi bil že kar del njihove človeške narave: v mislih imamo novinarsko oziroma pisateljsko etiko. Etika pa je dvorezen meč, z njo je mogoče manipulirati, pa tudi sama je lahko sredstvo manipulacije. In prav s tem, kaj je v skladu in kaj v nasprotju z etiko, se je Mojca Drčar-Murko zlasti v zadnjem času precej ukvarjala, saj je bila med drugim tudi predsednica častnega razsodišča pri Društvu novinarjev Slovenije, torej tudi s te plati primerna gostja. Navsezadnje pa so novinarji naši vsakdanji sobesedniki v vseh sredstvih informiranja in morda prav zato tako malo razmišljamo, kaj pravzaprav so, kakšne so meje svobode in odgovornosti v njihovem poklicu...

Ur.

Novinar kot oseba javnega zaupanja

Če je tisk proizvod pismenosti množic in otrok razsvetljenstva, je naravno, da je vloga novinarjev v človeški zgodovini postajala pomembnejša vzporedno s tem, ko je izgubljal vrednost koncept označene, dokončne resnice. Ko so družbe druga za drugo, z velikimi težavami in z resnimi nevarnostmi za novinarje, priznavale, da tisk v pravem pomenu besede lahko obstaja samo, če odseva vsa družbena razmerja z nasprotji vred, je nastala, zdaj že v večini ustavnih sistemov zakoreninjena, temeljna človekova pravica do svobode obveščanja, njena druga plat pa je prost pretok obvestil in idej in odgovornost novinarjev, da ne bi zlorabili moči tiska.

Natančna in popolna obveščenost je meščanska demokratična pravica usposobljenega volivca, biti obveščen in obveščati je podlaga

za samoupravljalčevo odločanje, stopnja glede uresničitve gesla pa je tu in tam v veliki meri v novinarjevih rokah. Ali je torej novinar »vzgojitelj«
ljudstva s poslanstvom ali je le obrtniško izpopolnjeni bralčev pomočnik, ki mu daje gole surovine, ne da bi se menil, kaj kdo z njimi počenja? Imajo javna občila moč, kdo jih nadzoruje? Drugo za drugim se nizajo splošna hipotetična vprašanja o vlogi novinarjev in v različnih obdobjih so na ta vprašanja različno odgovarjali. Če zanemarimo obdobja tako imenovanega socialističnega revolucionarnega novinarstva, ki so novico, temeljno surovino novinarjevega dela, razglasili za nepotrebno in škodljivo, in obdobja totalitarnega usmerjanja obvestil v eno smer (osvajalsko, rasistično), je zanesljivo le to, da morajo imeti novinarji za odgovorno delo potrebna znanja, ki jih uporabljajo z zdravo mero dvoma, in poklicno etiko. Samo zadostna razgledanost dovoljuje samostojnost, ki je nujna, kadar je treba zavzeti stališče, in to, po opredelitvah kakovostnega žurnalizma, ne bi smelo biti podvrženo trenutnim resnicam.

LAKOTA PO INFORMACIJAH

Zlasti elektronska javna občila, pa tudi tisk v ožjem pomenu besede, so približali posamezne dele sveta drugega k drugemu in tako olajšali dostop do obvestil, da so dnevne informacije, četudi jih človek v celoti ne dojame, postale potreba, navada, težko zamenljivi del življenja. Dokazali so sicer, da velika količina obvestil vedno ne povečuje obveščeniosti in razgledanosti, ker se ljudje pod težo neprijetnih obvestil zgrbijajo vase in več ne poslušajo. Na vsak način pa se s količino in kakovostjo obvestil, če so nenehno na voljo, povečuje splošna občutljivost ljudi. Ostreje lahko presojujejo in bolj so kritični. Možnost, da bi hitro preverjali obvestila, zmanjšuje možnost za širjenje preprostih sugestij. Povratni odmev, ko ljudje razmišljajo, primerjajo in raziskujejo, vpliva na javna občila tako, da tudi sama vedno bolj postajajo prostor za razmišljanje o zadregah, ki zadevajo vse. Narava občil igra tukaj pomembno vlogo: tisk v ožjem pomenu besede je primernejši za poglobljeno razčlenjevanje družbenih stisk, toda elektronska javna občila so prodornejša. Lahko bi rekli, da se njim bolj prilega vloga vzgojiteljev, ker s spretno izbiro podob lahko razgibajo občinstvo, ga spreobračajo, razsvetljujejo, medtem ko tisk le računa s predvidljivimi odjemalci obvestil in komentarjev. Elektronska občila zajemajo tudi krog ljudi, ki jih tisk ne zanima, pa so tako zlasti v obdobjih navzkrižij močnejša od česarkoli natiskanega.

Sodobne družbe torej celo potrebujejo obvestila, če naj verjamejo, da se je nekaj zgodilo. Schopenhauerja navajajo z grenko ugotovitvijo, da imajo »časopisi eno samo veliko moč, in to je moč zamolčanja«. Če ni v tisku, se ni zgodilo. Na srečo je v konkurenčnem boju med različnimi vrstami javnih občil vgrajeno nekaj samodejnih korektivov, in je zato vedno težje skriti, da se je zgodilo nekaj neprijetnega. Toda če ni zanimanja za tekmovanje, novico pa bi rad kdo prikri, postanejo dragocena druga gibala v javnih občilih, zlasti stopnja notranje demokratičnosti in poklicna etika novinarjev. Pri tem ni velike razlike med zamolčano resnico in polovično resnico: polovična resnica

je cela laž. Modrovanje o tem, ali tisk sploh lahko kdaj prikaže vso resnico, ker je pač dolžan sproti pisati o vsem, kar se dogaja, je nepotrebno, ko se odločimo za drugo pot opredeljevanja: pojem polovična resnica pomeni, da je novinar imel na voljo večji kos resnice, kot jo je objavil, s tem pa je vsem, ki ga berejo, otežil pot pri nadaljnjem iskanju.

SVOBODA IN ODGOVORNOST

Tisk je torej orodje, s pomočjo katerega ljudje sodelujejo v človeški avanturi svojega časa. Ljudem je v pomoč pri oblikovanju suverenih pogledov na dogajanja okoli sebe, ob njih in z njimi pismeni ljudje šele postanejo usposobljeni udeleženci političnega dogajanja. V našem ustavnem sistemu pripada državljanom še posebej poudarjena možnost sodelovanja v javnem obveščanju; ustavna pravica do objave mnenj (ne le popravkov, kar poznajo drugi sistemi) močno razširja krog dejavnih udeležencev javnega obveščanja. S tem se vsebinsko širi tudi temeljna svoboščina obveščanja in vpliva na druge svoboščine, ki so z njo v zvezi. Ta svoboda nima absolutne veljave, kot nobena druga temeljna svoboščina tudi ne; objavljanje obvestil in mnenj je omejeno z odgovornostjo, da ne bi kdo izrabil svobode v namene, ki bi nasprotno razrušili družbenemu konsenzu o temeljnih vrednotah.

Toda odgovornost ne more biti izgovor za zadrževanje obvestil in za popačeno sporočanje le-teh. Obe prvini naj bi bili v najboljšem možnem primeru usklajeni in uravnoteženi, in to je v teoriji precej bolj jasno kot v praksi. Ko namreč razpravljamo o odgovornosti, je zelo pomembno vedeti, kdo določa merila, kdo jih uveljavlja, ali so predvidena vnaprej, in, ali veljajo brez izjem za vse udeležence postopka javnega komuniciranja, tudi za tiste, ki imajo družbeno moč in oblast. Če je odgovornost, da je drugi pol svobode obveščanja, le pristajanje na vsakokratno dnevno politiko in njen del, tako da uredništva le izvršujejo to politiko, potem je taka razlaga karikatura ustavne kategorije.

»TEŽKO JE NE KLANJATI SE MOČNIM IN NE VARATI ŠIBKIH« (Brecht)

Jugoslovanski vzorec javnega obveščanja (komuniciranja) je teoretično — merjeno s pomembno statusno značilnostjo, odgovornostjo javnih občil ustanoviteljem — nekje na sredi med dvema iz sveta znanimi primeroma: če je odgovornost v večstrankarskem sistemu vdanost nosilcem posameznih koristi, in v totalitarnem socializmu nosilcem državnih in partijskih funkcij, je v našem sistemu odgovornost ustanoviteljem in navezanost nanje, kar vključuje tudi pravico do nadzorstva, zamišljena drugače: »podružbljena« množična občila, ki želijo ostati odprta za izražanje različnih širših družbenih koristi, in prostor, kjer naj poteka boj mnenj med sprejemanjem odločitev, ne morejo biti neposredno povezana z nosilci dnevne politike. Če bi dosledno uporabljali ustavna določila v praksi, ustanoviteljstvo ne bi smelo pomeniti podrejanja državnim organom in političnim vodstvom. Svoje velike pra-

vice naj ustanovitelji uresničujejo s pomočjo družbenih nadzornih teles, ki so prav za to nastala. Ta bi nato morala biti predvsem poklicana odločati o tem, ali javna občila resnično in popolno obveščajo javnost, pa tudi to, ali spoštujejo ustavno pravico občanov do objavljanja mnenj. To namreč pomeni tudi dolžnost objavljati drugačna mnenja, kot so uradna, in tudi taka, ki niso na liniji uredniške politike, če so le v mejah ustavne ureditve. Uredniška politika namreč zavezuje novinarje in urednike javnih občil, ne pa občanov, ki želijo povedati prizadeti javnosti tudi drugačno mnenje, do katerega jim ustava daje pravico.

Po tej poti tudi geslo o nujnosti »podružbljenja«, ki še komajda razburi javnost, ker ga je neustrezna uporaba izvotlila in oropala pravega pomena, postane dokaj praktično križišče vprašanj, zvezanih s popolnim in pravočasnim obveščanjem javnosti. Brez ustrezne pozornosti javnosti in zakonodajnih organov, seveda tudi stanovskega društva novinarjev, ni mogoče napredovati v zeleni smeri. Sistema pač ne presojamo po tem, kako je izdelan v ustavi, ampak tudi po tem, kako je zasidran v zakonih. Zdi se mi, da trenutna razlaga bolj podpira mnenje o številnih neposrednih vezeh med ustanovitelji in javnimi občili, kot pa o utrjevanju neodvisnih prvin v podružbljanju obveščanja. Praksa je nato še dlje od tistega, kar teorija šteje za tako pomembno vrednost, da se po njej samoupravni vzorec javnega obveščanja razlikuje od drugih.

Vprašanje morda ne bi bilo tako pomembno, če ne bi, vsaj v Sloveniji, naraščalo število navzkrižij, ki so povezana s pojmom neodvisnega-odgovornega novinarskega dela in potrebami dnevne politike (zvočniška vloga občil). Ozka razlaga ustanoviteljstva ne pozna zadreg: objektivno poročanje je odgovorno, če se prilaga tekoči politiki. Če pride do javnega občila mnenje, ki od »linije« odstopa, nima pravice zahtevati dostop do javnosti s pomočjo javnih občil.

V praksi je še vrsta vmesnih rešitev, ki so mešanica stališča o povsem neposrednih vezeh z nosilci dnevne politike in razumnih odmevov za potrebe javnosti, zlasti kadar se spori zaostrijo. Toda tako splošno je tudi največ, kar je mogoče zapisati. O tem, kako naj se odprejo občila pri obravnavanju žgočih tem, kakšno naj bo njihovo stališče, če se kot udeleženec v določenem sporu pojavi ustanovitelj funkcionar, kdo naj v zelo življenjskih spornih zadevah dokončno presoja o »družbenih koristih« oziroma o pomembnosti določene teme za družbo, še vedno ni usklajenih mnenj. Teoretična zamisel o posrednem družbenem nadzorstvu, ki temelji na dobro obveščenenem, osveščenenem in ustvarjalnem občanu, se na praktični ravni pogosto sreča s preprosto mislijo, da je ljudi treba zavarovati pred vznemirljivimi obvestili, in celo s podcenjevanjem ljudi, da niso sposobni kritično se opredeliti med mnogimi alternativami. Posledica pretirane skrbi za nebogljenega občana je žal v tem, da ta navsezadnje res ne more odločati, če nima na voljo pravočasne in popolne informacije o alternativah.

TEMELJNA NALOGA JAVNIH OBČIL JE ISKANJE IN ŠIRJENJE RESNICE

Novinarstvu kot skupnemu pojmu za poklic, ki strokovno spremlja in obdeluje sporočila s širšim pomenom ter jih daje javnosti, in javnim občilom kot prostoru, kjer poteka javen dialog, je usojeno, da je stičišče raznovrstnih sporov, s tem pa za večino prizadetih tudi najbližji grešni kozel. Nadvse zapeljiva je misel, da za nekaj, kar je v javnosti obveljalo za slabo, ni kriva slaba politika, ampak je krivo novinarstvo, ker so novinarji pisali tako, da so bile zadeve videti slabe, in javna občila, ki so dala prostor slabim, napačnim piscem. Korak naprej je ugotovitev, da si javna občila namenoma izmišljajo težave, da si prisvajajo razsodniško vlogo nad vsemi drugimi in da niso kos zahtevanim visokim poklicnim merilom. Preusmerjanje pozornosti od bistva k posledicam, čeprav se lahko nasloni na določene možne značilnosti javnih občil (prizadevanje po dobičku, lahke, privlačne teme) je udobno slepilo. Tisk seveda ne more, tudi če bi hotel, narediti iz dobre politike slabo; prvič zato, ker bi postal neverodostojen, drugič pa zato, ker ljudje pri presoji dobrega in slabega niso izključno vezani na komentarje v tisku, pa bi zanesljivo opazili, če ta namenoma podcenjuje resničnost. Prav tako je logično, in ta primer je pogostejši, da tisk iz slabe politike ne more narediti dobro, pa če še tako domiselno sodeluje pri lepšanju resničnosti. Prej ali slej je videti, da so korenine težav drugje, v javnih občilih so prej vidne in bolj očitne. In še lahko modrujemo o dobrem in slabem tisku: ni pravila, da je v družbah v krizi tisk dober, da je vreden zaupanja javnosti, da predlaga učinkovite rešitve in preganja nepravilnosti. Pogosteje je narobe, namreč, da je tedaj v krizi tudi tisk, ki se išče, niha med skrajnostmi, in visi med poskusi, da zmanjšuje pomen težav, ter obupom. Javna občila so vedno nekakšno ogledalo, ne glede na to, v kakšnem stanju je družba, toda barvno podobo z večino odtenkov v njej je mogoče zaznati le v močnih in samozavestnih, tudi gospodarsko trdnih družbah, kjer nimajo težav s stopnjo kulturnosti javnega dialoga. To ni tako zato, ker bi bili tedaj ljudje boljši, strpnejši, razumnejši, bolj pripravljeni na popuščanje, ampak zato, ker si je zaradi trdnosti pravil igre težje privoščiti uporabo nepoštenih sredstev, težje je stresati meglene izjave in nepreverjene trditve. Sem bi še enkrat sodilo vprašanje enakopravnosti vseh nastopajočih v postopku komuniciranja: če bi pri nas v resnici veljalo, da naj ljudje prevzemajo polno odgovornost za besede, izrečene v javnosti, in se soočajo enakopravno s prav tako javnimi utemeljenimi drugačnimi mnenji, bi se najbrž moral spremeniti tudi način političnega dela. S težavo bi lahko zadovoljevali žejo po obvestilih z oguljenimi frazami in odgovornost za izrečeno besedo ne bi bila podobna tistemu, čemur pravijo alternativni zagovor in kar ponazarja tale primer: Nekdo vzame vrč in ga vrne poškodovanega. Prvi zagovor: nisem ga vzel. Ko dejstev ni več mogoče prikriti: že ko sem ga vzel, je bil poškodovan. In ko se tudi temu izmaknejo tla: ko sem ga vrnil, še ni bil poškodovan.

NOVINARJI ZASTOPAJO PRAVICO JAVNOSTI
DO POPOLNEGA OBVESTILA

Rekla bi, da je nekaj poklicev, v katere morajo biti vgrajene ravni poklicne etike, sicer so torzi in možna orodja v rokah trenutno najmočnejših. Poklic sodnika je že tak in novinarja tudi. Poklicno etiko novinarjev bi lahko opredelili kot del skupne občutljivosti ljudi v poklicu in zunaj njega, če uporabljajo javna občila za širjenje svojih nazorov za splošne človeške vrednote. Deluje kot moralna zavest o dobrem in slabem in ni nikoli ločena od vsega, kar velja za dobro in slabo v družbi nasploh. Podlaga etike (uzakonjene morale) so torej pravila, ki v določenem času in med določenimi ljudmi delujejo s svojo prepričljivostjo. Vzrok, da se družba odloči podrediti del morale posebnemu, strožjemu nadzoru, je v tem, da je delovanje javnih občil, in javno obveščanje nasploh, občutljiv in zahteven postopek; posega pač na vse ravni družbenega življenja. Med temi pravili so težavnostne stopnje. Praviloma kodeksi štejejo za hujše kršitve tiste, ki so povezane z usodo določenega sporočila v javnosti. Kar je zapisano v kodeksu jugoslovanskih novinarjev, se bistveno ne razlikuje od tega, kar velja drugod; etična merila novinarjev so že skupna dediščina človeštva.

Na to so mislili tisti, ki so pri nas predlagali, naj bi pojem novinarske etike smiselno razširili v etiko javne besede, čeprav je tu še veliko nejasnosti in se soočata ožja in širša razlaga odgovornosti za javno nastopanje. V slovenski javnosti je, kot kaže, veliko zanimanja za širši pogled, odmevne pa so tudi ožje, dobesedne razlage, da je poklicna etika pač stvar ljudi istega poklica. Zakaj potem med poklice, pri katerih je spoštovanje uzakonjenih moralnih norm nujnost, nisem prištela politikov? Tudi sama se sprašujem, zakaj ne. Verjetno zato ne, ker živimo s tradicionalno mislijo, da so imeli politiki vedno svojevrsten odnos do takih pravil. Nekdanji zahodnonemški kancler Adenauer je imel navado, da je vedno, kadar so mu dokazali, da njegova razlaga ni bila najčistejša resnica, dejal, da je bila to pač »resnica v razširjenem pomenu besede«. Vemo, da se sleherna politična ideja pojavi v javnih občilih, vendar ni tako nepopravljivo, če je v obliki razširjene resnice . . . pod pogojem, da se etičnih zapovedi držijo novinarji in njihova uredništva in imajo pravico in dolžnost povedati občinstvu za kolikšen del resnice je šlo. Že če obstaja samo grožnja, da bodo to storili, izvajalci političnih funkcij ne bodo brezskrbno javno izgovarjali besede, za katere sami vedo, da ne držijo, ali ne držijo v celoti. Bolje bi seveda bilo, če bi taka merila veljala za vse, in to naj bo vizija prelepe prihodnosti, toda če na svojo prvenstveno nalogo pozabijo javna občila, je katastrofa dvakrat večja.

Že drugje je bilo rečeno, da se etična merila prepletajo s sorodnimi področji in da zagotovo ne morejo obstati, če so omejena le na en poklic. Morala predpisuje tiste načine vedenja (mores), ki jih družba na določeni stopnji razvoja šteje za potrebne za skladno življenje, čeprav nimajo oblike zakonskih zapovedi. Etika pa je tista pot (filozofska, svetovnonazorska), ki moralna pravila utemelji in poveže. V tradicionalnih, le majhnim spremembam podvrženih družbah, je mo-

rala sorazmerno trdna in ne potrebujejo veliko utemeljitev (tudi manj kodeksov). V hitro spreminjajočih se družbah, vzemimo takih, kjer je tehnično možno storiti več, kot so ljudje pripravljeni vključiti v medsebojne odnose, pa se morala in njena utemeljitvena disciplina, etika, hitreje spreminjata. Nastane tudi razlika med njima. Tem težja je naloga tistih organov, ki so jim zaupali nalogo preverjati, koliko so trdna načela poklicne etike. Kako naj dopove udeležencu javnega komuniciranja, da ni etično uporabljati polovične resnice (ki je cela laž!), če ne ve, da bi že kot človek, ne le kot novinar ali javni delavec, moral vedeti, da ne sme govoriti neresnice! Če se družba giblje proč od doslednega spoštovanja zakonitosti, če je iskanje praznin v zakonih običaj, spoštovanje predpisov pa izjema, potem je težko pričakovati od posameznikov, da se bodo držali moralnih pravil. Videti je, da je mreža moralne trdnosti družbe močno zrahljana in da je to zaskrbljujoče znamenje. Na njej namreč sloni zakonitost, saj ni nikoli mogoče vseh življenjskih položajev predvideti z zakoni.

O METODAH DIALOGA

Ko govorimo o temeljni novinarjevi nalogi — iskanju resnice — se ne moremo izogniti še mnogim drugim pojmom, ki so last vse družbe. Vzemimo strpnost. Skupno dogmatskim načinom razmišljanja in življenja je, da resnica načelno ne prenese zmote. Tako stališče je logično, če kdo meni, da je spoznal vso resnico, in misli, da je edini, ki jo na edini mogoči način lahko sporoča naprej. Nesporno je zato, da tisti, ki o sebi trdi, da je spoznal resnico, ne more biti strpen. Sleherno mnenje, ki se s tem ne prekriva, načenja identiteto celotne ustanove, v imenu katere so posamezniki nestrpni do drugače mislečih.

Izhodišče za strpnost pa je na drugi strani priznanje, da je človek sposoben iskati resnico in imeti svoj delež v njej. Če naj bo to, mora biti svoboden pri izražanju mnenja, saj je le s srečanjem mnogih mnenj mogoče priti do resnice. Strpnost zato ne more biti nekaj, kar iskanje resnice moti, ampak celo ustvarja nujne pogoje, da se ji sploh približamo. O strpnosti ni mogoče govoriti, če kdo ne ve (ali prepreči, da bi zvedel), da je poleg njegovega še nekaj mnenj, ki so morda upoštevanja vredne alternative. Kdor misli, da mora njegovo mnenje vedno zajeti vse, absolutizira to mnenje, kar prej ali slej pripelje do točke nestrpnosti. S tem je povezan tudi pojem zmote. Če ne priznavamo pravic do zmote, omejujemo prostor za navajanje alternativ. Strpnost je stvar praktičnega razuma.

Iskanja resnice ne motijo zmote, tukaj pa je odločilna vloga pripadla tisku, ki ni več pooblaščen zvočnik za sporočanje resnic, ampak sam udeleženec iskanja. Vendar, kadar govorimo o zmotah, še vedno mislimo na poštene metode dialoga; neustrezno se v odprti razpravi zvečine izloči samo. Če pa se dogaja, da udeleženci razprave v javnosti uporabljajo argumente tako, kot se jim zdi, da so v določenem trenutku najbolj učinkoviti, in čeprav vedo, da so neresnični, postane strpnost oteževalna okoliščina za tistega, ki uporablja sama preverjena dejstva. Strpnost kot načelo soočanja različnih mnenj je tesno odvisna od poštenih metod dialoga v javnih občilih.

SVOBODA, KI NE BI PRIZADELA NIKOGAR, NI MOGOČA

Časopisi, radio, televizija so prostor, kjer je videti zunanost družbene krize; podobe niso vedno neposredne, večkrat gre za prisposode. Ko se stališča še zaostrijo, se poveča krog dilem: ali objava določenega mnenja razburja ali prispeva k razrešitvi vprašanja, ali je zapletanje ali ustvarjalno razčiščevanje? Na podlagi naših izkušenj, ki so nastale po prelomu s pojmom nekonfliktne družbe, temelječe na viziji bratstva in enotnosti, je mogoče reči, da je bilo zelo slabo, ker so resnična nasprotja ostala tako dolgo skrita, v pogovoru pa udeleženci niso uporabljali resničnega pomena besed, temveč namišljene pomene. Novinarstvo se je na eni strani moralo prebiti do ravni, od koder je mogoče začeti ustvarjalni dialog, po drugi strani pa so ga razsežnosti družbene krize razbijale in razdvajale. Tako stanje očitno še traja. Sprostitev, ki smo ji bili priče po prvi kosovski krizi, se še ni razširila prek republiških meja, toda vseeno zdaj množična občila navajajo neprimerno manj izumetničeno in precej bolj življenjsko podobo o resnični Jugoslaviji. Ogledalo, ki ga občila držijo, kaže neprijetno sliko: videti je, da je mnogo več težav, mnogo več razdiralnih prvin, nestrpnosti, netovarištva in nebratstva kot poprej. Bolj verjetno je, da je vse to že bilo, le da za vse nismo vedeli, ker je bilo namenoma prikrito, javna občila pa so pri tem sodelovala v prepričanju, da je tako še mogoče ohraniti namišljeno enotnost. Značilno je, da šele iz nevarnih izbruhov neprilagojenosti skupnemu življenju v delu jugoslovanskega tiska spoznavamo del Jugoslavije v pravi luči, del, ki ga nismo poznali. Domnevam, da je tako tudi narobe: del Jugoslavije je pretresen, ko zve za stališča, ki se bistveno razlikujejo od njenih. Še dolgo pa bomo govorili o kulturi javnega dialoga, o metodah, strpnosti kot sestavnem delu slehernega demokratičnega procesa pri usklajevanju različnih koristi (tudi to je napredek, da priznamo, da imamo različne koristi in da se zanje legitimno zavzemamo), preden se bodo deli Jugoslavije z različnimi preteklostmi lahko pogovarjali med seboj tako, da se ne bodo žalili. Ko bi se vendarle že lahko pogovarjali o vsebini namesto o prisposobi vsebine, o oprijemljivih stvareh namesto o vernosti! Slovenska množična občila imajo v tem pogledu pred jugoslovanskim povprečjem določene prednosti, kar niso samo njihove zasluge. Spodbujali so jih tudi zunanji dejavniki, javno mnenje je bilo vztrajno, ko je zahtevalo uresničitev ustavnih določb o obveščanju, tankočutno je odgovarjalo na odprta vprašanja novinarske poklicne etike. Vrsta majhnih prispevkov nadpovprečno potrpežljivih posameznikov in skupin občanov je s sklicevanjem na ustavno ureditev dosegla, da so slovenska javna občila v celoti strpnejša in bolj sprejemljiva za utemeljene dokaze tistih, ki zastopajo drugačna mnenja.

TA REČE, ONI OBRNE, VSE SKUPAJ PA SE V JAMO ZVRNE
(slovenski pogovor)

Posebna situacija, v kateri se tisk izkaže kot podaljšana roka dnevne politike, je tista, ko v javnih občilih nastajajo nadomestna

bojišča, kjer se spopadata dve struji oblasti, ali dve ozemeljsko določeni oblasti, pa ne najdeta boljše poti, kot je šifrirano, posredovano sporočanje. Tisk je v nevarnosti, da si zapravi položaj neobremenjenega in neodvisnega udeleženca pri iskanju resnice. Ni hudo, če je v občilu jasno videti, da je šlo za izrečna ustanoviteljeva stališča. Hujše je, ker to delajo časniki tako, kot da bi šlo za njihova stališča, in še hujše, ker nihče več ne ve, kaj je en predstavnik oblasti hotel sporočiti drugi, pa je uporabil posrednike. Posledica je seveda tudi ta, da je sleherno mnenje, tudi če je nastalo v časniku na podlagi neodvisnega raziskovanja, pripisano drugim (v dobrem ali slabem, vendar za dobro se nihče ne jezi, ob slabem pa nastajajo zapleti in obtožbe, da občila izmišljajo navzkrižja). Odenki v političnem soočenju, vzemimo, v republikah, so zamegljeni, celo izginejo, državo je videti samo še kot množico monolitnih blokov, kar spet ne ustreza resnici. Zakaj je to slabo? Preprosto: če bi se dve stališči (republiških oblasti) srečali neposredno, tisk pa bi dal le prostor in bi mu ostala pravica do dodatnega komentiranja, bi bilo manj manipuliranja z velikimi besedami. Posredovana politična bitka zamegljuje prave probleme, speljuje reševanje na stranske poti, zaustavlja rešitve, ker se več ne ve, kdo kaj misli (novinarjev pa, ki so pripravljeni prodati dušo za slavo ali kaj drugega, in z nacionalističnimi izbruhi je pozornost lahko pritegniti, pa je tudi dovolj).

V tesni zvezi z zahtevo po razumnosti v javnih razpravah je navsezadnje razmerje med večino in manjšinami v Jugoslaviji. S tem, da številčnost vpliva na samozavestnost ljudi in da stališče večine velja za najbolj demokratično (oziroma najmanj nedemokratično obliko izražanja mnenj) moramo pač živeti. Vprašanje je le, kako. Da so razmere lahko postale tako nelogične (en jugoslovanski jezik naj bi poenotil voljo, misli, čustva, izgladil objektivne razlike), je po mojem mnenju pripisati tudi temu, da so manjšine (narodi, pa tudi ljudje podobnih manjšinskih mnenj različne narodnostne pripadnosti) nenehno v obrambnem položaju. Nenehno jim večina nalaga breme dokazovanja, ko jih obtožuje razdiranja in motenja večine v njenih pravih, dokončnih in brezprizivno pravih pogledih na svet in dom. V imenu razumnosti večine, ki je ni treba dokazati, je mogoče zahtevati od manjšin, naj popuščajo za skupno stvar, in te v resnici popuščajo. Razprave, iracionalne, nezgodovinske, neustavne o tem nesrečnem jeziku, ki naj bi ga govorili Jugoslovani, postajajo simbolno križišče vsega, tudi razmerja med večino in manjšino. Ali ne bi bilo razumno in dokaz strpnosti, če bi bil predsednik predsedstva SFRJ Sinan Hasani, ki je ob koncu govora na Trubarjevem praznovanju na Raščici govoril slovensko, prvi del govoril v albanščini, ki je njegov materni jezik?

PRAVIČNOST JE VEDNO KONKRETNA

Praksa je pokazala, da je sporne zadeve s področja etike javne besede najlažje urediti v javnem dialogu. Zadeve, ki jih v vedno večjem obsegu dobiva v delo častno razsodišče pri novinarskem stanovskem društvu, zvečinoma že imajo za seboj določeno predzgodovino in tudi določeno javno razpravo. Toda v večini primerov so spori, ki so nastali

v različnih plasteh družbenega življenja in se zaostri, ko so o njih pisala javna občila (oziroma jih zamolčala), šele z razpravo na častnem razsodišču postali enakopravni za vse udeležence. In prav tukaj je razsodišče naletelo na naravne meje svojega dela: nekateri spori so bili take narave, da so presegali okvire stanovskega društva, ker so se dotikali temeljev zakonitosti, pa pravne in politične kulture. Ni dvoma, da je taka oblika preverjanja poklicne etike premik k javnosti dela javnih občil v širokem pomenu besede, in zato tudi del postopka podružbljanja, o katerem je že bil govor; ne more pa biti edina, in še posebej razsodišče ne more opraviti svoje vloge, če sporočila ne morejo priti v javnost. Vlogo častnega razsodišča stanovskega društva novinarjev vidim v tem, da zastopa javnost, ki se ji je društvo (s kodeksom) zavezalo, da bo branilo njeno pravico do natančne, popolne in pravočasne informacije. Ne gre torej za nekakšno abstraktno pravičnost, še manj za kaznovanje kršitev: gre za to, da se v neodvisnem postopku pred posebej izbranimi ljudmi ugotovi kršitev, da bi preprečili druge podobne. Častno razsodišče je na primer menilo, da je napake mogoče razumeti in tudi zvečine opravičiti, da pa je kvalificirana napaka, če tisti, ki mu je bila dokazana, še naprej trdi, da je ni bilo, in še, da organ stanovskega društva nima pravice vmešavati se v uredniško politiko. Dvojna napaka je, če se kdo, čigar dejanje ali opustitev je po mnenju neodvisnega razsodišča kršitev kodeksa, naslanja na avtoriteto svojega položaja, na katerem zahteva zase priznanje nezmotljivosti, in tako pogosto dobi obliko znanega gesla »ne more biti v nasprotju s kodeksom, ker je ... delal v skladu ... s preverjenimi, znanimi ... cilji«. To ni posebnost novinarstva niti samo delovanja javnih občil; Frane Barbieri je nedavno v intervjuju take in podobne zaplete vključil vprašanje »strahu pred obvestilom« v socializmu, kar je po njegovem posledica dejstva, da se v praksi le počasi osvobajata dogmatske razlage. (Če imamo prav v zgodovinskem pomenu, ker izražamo zgodovinski interes delavskega razreda, potem ne moremo narediti napake. In ker imamo prav v zgodovinskem pogledu, imamo prav tudi v vsakem konkretnem primeru).

Razpon med formalno ureditvijo obveščanja in praktičnimi odsevi omenjenega razmišljanja je pravzaprav najbolj logičen na področju poklicne etike novinarjev. Idealnih rešitev še ni našel nihče, najbrž se bomo tudi pri nas še dolgo morali zadovoljevati z manj popolnimi življenjskimi položaji. Toda vredno je boriti se za to, da bi se vsak, ki javno nastopa ali vpliva na vsebino občil, zavedal, da so vprašanja etike javne besede tesno povezana z normalnim delovanjem celotne družbe. Strokovna strpnost, pravica do zmote, opravičila, uporaba poštenih metod v razpravi, dialog brez vnaprejšnjih pravic za odpiranje spornih vprašanj, neprikrivanje podatkov, oblikovanje stališč, ki se ne podrejujejo dnevnim resnicam — vse to je stvar novinarjev, pa tudi vse družbe. Drugo brez drugega ni mogoče, drugo z drugim pa obeta dober tisk in manj iracionalnih napetosti v družbi.